

Monikulttuurisuus nuorisotyön arjessa

Maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten välisten rajanvetojen purkautuminen

Antti Kivijärvi

Käsittelen tässä artikkelissa monikulttuurisuutta nuorisotyössä. Tutkimustehtävänäni on selvittää, minkälaisia mahdollisuuksia nuorisotyön ryhmätoiminnassa avautuu maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten välisten rajanvetojen purkautumiseksi. Tutkimuksen aineisto koostuu monipaikkaisesta etnografiasta. Aikaisempien kysely- ja haastattelututkimusten mukaan nuorisotyössä nuorten vertaisryhmiä on usein rakennettu ”valmiin” suomalais-kansallisen järjestyksen varassa, joka sulkee kulttuurisia eroja ulkopuolelleen tai pyrkii sulauttamaan ne itseensä. Nuorisotyön arjessa osa nuorten ryhmistä muotoutuu kuitenkin jatkuvasti uudelleen erilaisten näkemysten vuoropuhelussa. Etnis-kulttuuristen rajanvetojen ohella monikulttuurisuus on siten myös dialogisuutta: maahanmuuttajataustaisten nuorten osallisuutta heterogeenisissä ja muutoksille taipuvissa ryhmissä.

Avainsanat: monikulttuurisuus, dialogisuus, rajanvedot, nuorisotyö, vertaisryhmät

Nuorten vapaa-aikaan kohdentuvan nuorisotyön yhtenä tehtävänä pidetään maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten välisten kohtaamismahdollisuuksien lisäämistä (Harinen ym. 2009). Tutkimusten mukaan työsarkaa riittää. Monissa nuorisotyön tarjoamissa tiloissa maahanmuuttajataustaiset nuoret kohtaavat ulossulkemisia tai

sopeutumisvaatimuksia (esim. Harinen 2005; Honkasalo 2011). Suurimpien kaupunkien nuorisotalot jakautuvat paikoitellen ”suomalaisnuorten” tiloiksi tai ”maahanmuuttajataloiksi” (Honkasalo & Souto & Suurpää 2007). Joissakin kaupungeissa kantaväestön nuoret ja maahanmuuttajataustaiset nuoret saattavat käyttää eri tahojen tarjoamia vapaa-ajan palveluja (Honkasalo & Kivijärvi 2011,

106). Toisaalta samassa tilassa voivat toimia sekä kantaväestön että maahanmuuttajataustaisten nuorten ryhmä vailla rakentavaa vuorovaikutusta (Perho 2010). Maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten kohtaamisissa näyttäisi olevan enemmän kyse rajanvetojen ylläpitämisestä kuin niiden purkamisesta.

Tarkastelen tässä artikkelissa nuorisotyön organisoimia nuorten ryhmiä eri puolilla Suomea. Ryhmät koostuvat sekä kantaväestön että maahanmuuttajataustaisista nuorista¹. Olen kiinnostunut etnis-kulttuuristen rajanvetojen purkautumisesta: Avautuuko ryhmissä mahdollisuuksia maahanmuuttajataustaisten nuorten osallisuudelle ja rajanvedot ylittävälle vuoropuhelulle? Mitkä tekijät edistävät rajanvetojen purkautumista? Tarkastelen ryhmien arkista toimintaa ja sitä raamittavia nuorisotyön käytäntöjä. Tutkimusaineisto koostuu nuorisotyön kentillä vuosina 2008–2011 kerätystä monipaikkaisesta etnografiasta. Osallistun artikkelillani nuorisotyön monikulttuurisuutta käsitteleviin keskusteluihin pohtimalla ohjatun ryhmätoiminnan mahdollisuuksia edistää maahanmuuttajataustaisten nuorten täysivaltaista jäsenyyttä nuorten vertaisryhmissä. Jatkan jo aloitettuja keskusteluja (ks. Perho 2010; Souto 2011) ”toisin” toimimisesta – ajoittain vakiintuneilta näyttävien rajanvetojen ja hierarkioiden purkamisesta.

Tarkastelen maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten välisen vuorovaikutuksen katkoksia ensisijaisesti sosiaalisina rajanvetoina, en niinkään kulttuuristen erojen tai ”kielimuurien” sementoimina rajoina. Erot eivät nouse vuorovaikutuksen esteiksi maahanmuuttajataustaisten nuorten kaveripiireissä, jotka ovat etnisiltä ja kielellisiltä taustoiltaan usein varsin heterogeenisiä. Kantaväestön nuoria näihin piireihin kuuluu kuitenkin niukasti. (Esim. Vestel 2004; Aaltonen ym. 2011.) Siten kyse ei näytä olevan maahanmuuttajataustaisten ja

kantaväestön nuorten kulttuurisesti erottuvista ”objektiivisista” ryhmistä vaan sosiaalisesti organisoituvista kategorioista (ks. Brubaker 2004). Kiinnostukseni kohteina ovat nuorten vuorovaikutuksessa vahvistuvat, ylläpysyvät tai purkautuvat kategoriat ja niiden väliset rajanvedot.

Fredrik Barthin (1969) mukaan etnis-kulttuuriset kategorisoinnit tarjoavat merkitysten varannon, josta ammennetaan vaihtelevassa määrin tilanteesta riippuen. Joskus maahanmuuttajatausta voi vaikeuttaa suhteiden muodostamista kantaväestön nuoriin, mutta toisinaan sen merkitys jää vähäiseksi. Toisin sanoen rajanvetojen merkitys vaihtelee ajassa ja paikassa: yhtenä hetkenä selkeästi piirtyvät rajat voivat purkautua toisena, tai yhdellä nuorisotalolla maahanmuuttajataustan merkitys on suurempi kuin toisella (vrt. Brubaker 2004). Tarkastelen tilannetekijöitä ja nuorisotyön käytäntöjä, jotka heikentävät etnis-kulttuuristen rajanvetojen voimaa.

Monikulttuurisuus rajanvetoja purkavana dialogina

Nuorille monikulttuurisuus konkretisoituu ennen kaikkea paikoiksi, joissa voi tutustua eri taustoista tuleviin nuoriin (Harinen 2005; Honkasalo 2007; Honkasalo & Harinen & Anttila 2007). Suomalaista nuorisotyötä käsittelevien tutkimusten mukaan nuorten toiveeseen ei aina kyetä vastaamaan. Tutkimukset perustuvat paljolti nuorisotyöntekijöiden puheiden (Honkasalo 2007; Honkasalo & Souto & Suurpää 2007; Herranen & Kivijärvi 2009; Peltola 2010; Kivijärvi 2010) ja nuorisotyöstä vastaavien järjestötoimijoiden (Pyykkönen 2007) sekä viranhaltijoiden näkemysten (Kivijärvi & Harinen 2008) analyysiin. Havainnointiaineistoon perustuvia tutkimuksia on niukemmin (ks. kuitenkin Perho 2010; Honkasalo 2011).

Nuorisotyötä näyttää leimaavan kaksi toisilleen vastakkaisista ”monikulttuurisuusdiskurssia”. Kenties yleisimmin monikulttuurisuusajattelu perustuu universalistiseen näkemykseen (vrt. klassinen liberalismi), jossa ei kärjistetyimmillään tunnisteta lainkaan vähemmistöasemia tai etnis-kulttuurisia rajanvetoja. Niiden sijaan huomio kiinnittyy yksilöihin ja yhteneväisyyksiin – nuoret otetaan nuorina. Tarjotut vapaa-ajan tilat nähdään kenelle tahansa avoimiksi toiminnan kentiksi. Ryhmäperustaista erityiskohtelua karsastetaan ja kulttuuristen erojen tai rajanvetojen esille nostamiseen suhtaudutaan varauksellisesti – niiden pelätään kärjistävän maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten vastakkainasetteluja entisestään. Vaarana kuitenkin on, että nuorisotyön paikalliset erityispiirteet ja ryhmäsuhteiden jännitteet jäävät tunnistamatta. (Honkasalo & Souto & Suurpää 2007; Peltola 2010.)

Partikularistista (vrt. kommunitarismi) ajattelua voi pitää universalismin vastakohtana. Partikularistiset näkemykset korostavat ryhmien välisiä rajoja ja kulttuurisia eroja. Etenkin maahanmuuttajataustaiset nuoret nähdään ensisijaisesti kansallisten ryhmien jäsenenä yksilöllisten ominaisuuksien tai muiden ryhmäjäsenyyksien (esimerkiksi luokka tai sukupuoli) jäädessä toissijaisiksi. Maahanmuuttajataustaisia nuoria olisi tärkeää mukauttaa enemmistökulttuuriin ennen ”perustoimintaan” osallistumista. Partikularistisesta näkökulmasta tunnistetaan lähinnä etnis-kulttuuriset ryhmät ja niiden väliset rajat, ei niiden sosiaalista organisoitumista. Ryhmät näyttäytyvät selvärajaisina ja luonnollisina kollektiiveina, eivät alati muuttuvina ja keinotekoisina kategorioina. (Herranen & Kivijärvi 2009; Kivijärvi 2010.)

Edellisen kaltaiset monikulttuurisuuden haltuunottamisen tavat eivät ole ominaisia ainoastaan nuorisotyössä. Samansisältöisiä jäsenyyksiä on tehty myös sosiaalityöntekijöi-

den ja opettajien puheista (esim. Anis 2006; Kurki 2008). **Suvi Keskinen** (2012) kirjoittaa pitkälti samankaltaisista ”valtadiskursseista” (”universaali kohtelu” ja ”kulttuuristaminen”) analysoidessaan poliisien sekä sosiaali- ja järjestötyöntekijöiden haastattelupuhetta. Kriittisesti voi tulkita, että molemmat diskurssit jättävät maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten väliset rajanvedot koskemattomiksi tai saattavat jopa vahvistaa niitä. Maahanmuuttajataustaisten nuorten tehtävä olisi taipuminen ”valmiisiin” ryhmiin, joissa yhtäältä kulttuuristen erojen ja toisaalta sosiaalisten eriarvoisuuksien esiin tuomiselle jää niukasti tilaa. Kummassakaan monikulttuurisuusdiskurssissa maahanmuuttajataustaisia nuoria ei nähdä toimijoina, jotka osallistuisivat (tai joita kannustettaisiin osallistumaan) keskusteluun nuorisotyöstä ja sen organisoimien vertaisryhmien olemuksesta.

Universalismi ja partikularismi ovat kuitenkin nuorisotyöntekijöiden puheista konstruoituja ideaalityyppejä, jotka tuskin toistuvat nuorisotyön arkisessa toiminnassa sellaisinaan. Tarkoituksenani onkin etnografisen otteen avulla tarkastella universalismin ja partikularismin heijastumia (tai niiden puutetta) käytännön nuorisotyössä. Erityisenä kiinnostuksen kohteenani ovat kuitenkin ryhmät, jotka muotoutuvat eritaustaisten nuorten ja nuorisotyöntekijöiden välisessä dialogissa etnis-kulttuurisia rajanvetoja purkaen.

Bikhu Parekhin (2000) ajatuksia soveltaen tarkoitan dialogisuudella sellaista nuorisotyön arkista järjestäytymistä, jossa etnis-kulttuuriset rajanvedot voivat purkautua. Parekhin termin dialogisuus viittaa nuorisotyön organisoimien ryhmien *desentralisaatioon* – itsestään selvien kategorisointien ja toimintatapojen kyseenalaistumiseen tilanteessa, jossa maahanmuuttajataustaisten nuorten läsnäolo altistaa ne kriittiselle arvioinnille. Desentralisoituneissa ryhmissä maahanmuuttajataustaiset nuoret eivät asetu

valmiisiin lokeroihin vaan ovat olennainen osa itseään koskevan tiedon tuottamista (emt., 167). Yhteisesti rakennettu tieto horjuttaa etnis-kulttuurisia kategorisointeja ja tekee samalla näkyväksi nuorisotyön paikallisen ja rajanvetojen sosiaalisesti organisoidun luonteen. Yhteisten keskustelujen myötä dialogiset ryhmät ovat jatkuvassa muutoksessa, jolloin niihin kiinnittyminen ei voi perustua paikalliskulttuurin omaksumiseen tai enisyyteen, vaan se on luonteeltaan poliittista.² Kyse on yhteisten toimintaperiaatteiden alati jatkuvasta etsimisestä ja tähän prosessiin sitoutumisesta (emt., 231).

Parekkin ajatukset dialogisuudesta liikkuvat varsin abstrakteilla ja ideaaleilla tasoilla. Lähtökohtana on kielellisesti kompetenttien yksilöiden kyky käydä vastavuoroista keskustelua. Nuorten (ja varmasti aikuistenkin) arjessa vastavuoroisuus ja yhteisen ymmärryksen tavoittelu korvautuvat usein paikallisten valtasuhteiden kehystämällä konflikteilla. Toiseksi Parekkin dialogi käydään verbaalisella tasolla. Arkinen kommunikointi tapahtuu myös non-verbaalisesti. Rajanvedot tehdään nuorten ryhmissä pienin, joskus lähes näkymättömin elein tai tekemättömyyksin (esim. Goodwin 2008). Etnografisen aineiston kautta tämänkaltaisten arkisten elementtien tarkastelu on mahdollista.

Etnografisia kurkistuksia nuorisotyön kentille

Nuorisotyötä tekevät Suomessa kunnat, järjestöt ja seurakunnat. Nuorisotyölle on ominaista toiminnan perustuminen vapaaehtoisuuteen ja paikantuminen pääosin 13–17-vuotiaiden nuorten vapaa-ajalle. Käytännössä nuorisotyötä toteutetaan esimerkiksi nuorisotaloissa, rippileireillä, harrastusryhmissä ja verkossa. Löyhästi määriteltynä nuorisotyön tavoitteeksi voi todeta nuorten kasvun tukeminen

ohjauksen, tuen ja toiminnan kautta (Raitakari & Virokannas 2009, 9).

Nuorisotyötä kuvataan usein amebamaisena ammattialana, jota leimaa yhtäältä kyky tarttua monenlaisiin nuoria koskettaviin kysymyksiin ja toisaalta jatkuva identiteetin etsintä (esim. Nieminen 2000; Soanjärvi 2011). Nuorisotyötä koskettava lainsäädäntö ja muut ohjelmatekstit jättävät nuorisotyötä toteuttaville tahoille paljon päätäntävaltaa työn konkreettisten sisältöjen suhteen. Siten nuorisotyö saattaa olla esimerkiksi tiukasti normitettua koulua notkeampi taipumaan muutoksiin ja uusiin käytäntöihin myös etnis-kulttuuristen rajanvetojen purkamisen suhteen (esim. Komonen & Suurpää & Söderlund 2012, 10).

Tämän artikkelin näkökulmasta on olennaista korostaa nuorisotyölle kahta tyypillistä painotusta: ennaltaehkäisevän ryhmätoiminnan tarjoamista ja nuorten osallisuuden vahvistamista. Etnis-kulttuuristen rajanvetojen purkamista voidaan tarkastella ennaltaehkäisevänä rasisminvastaisena ja maahanmuuttajataustaisia nuoria mukaan ottavana työnä. Nuorisotyön osallisuustoimintaa on kritisoitu liiallisesta kohdentumisesta formaaleihin vaikuttajaryhmiin (esimerkiksi nuorisovaltuustot) sekä erojen ja eriarvoisuuksien siivuttamisesta (Juntila-Vitikka & Gretschele & Kiilakoski 2012). Siten erityisesti maahanmuuttajataustaisten nuorten asemaa arkisessa ryhmätoiminnassa on perusteltua tarkastella.

Liikun tutkimuksessa kunnallisen nuorisotyön ja jonkin verran järjestötyön kentillä. Tutkimusaineisto on luonteeltaan etnografista. Kyseessä ei ole perinteinen antropologinen etnografia, jossa pitkäkestoinen läsnäolo yhdessä paikassa mahdollistaa paikalliskulttuureiden tarkastelun ”sisältöpäin”. Olen kerännyt aineistoa yhteensä 17 eri kunnan alueella. Huomattava osa tutkimuskentistäni on ollut nuorisotaloja, jotka muodostavat edelleen kunnallisen nuorisotyön keskeisimmän palvelumuodon. Olen osallistunut myös

joihinkin nuorten tapahtumiin sekä eriytetyin ryhmän ja harrastusryhmän toimintaan. Aineisto sisältää lisäksi lukuisia kokous- ja seminaarikeskusteluja lähinnä nuorisotyöntekijöiden mutta myös nuorten kanssa sekä sähköposti- ja puhelinkeskusteluja.

Havainnointipäiviä on kertynyt yhteensä 121. Havainnoinnin ohella olen toteuttanut nuorten ja nuorisotyöntekijöiden yksilö- ja ryhmähaastatteluja. Yhteensä olen haastatellut 13 nuorta ja 45 nuorisotyöntekijää.³ Aineistoa voi luonnehtia valtakunnalliseksi. Sekä havainnointi- että haastatteluaineistoja on kertynyt eteläisestä, läntisestä, itäisestä ja pohjoisesta Suomesta. Aineisto on kerätty vuosina 2008–2011.

Joillakin kentillä olen piipahtanut fyysisesti muutaman tai vain yhden kerran. Toisilla kentillä olen viipynyt hieman pidempään, kuitenkin enintään kymmenen päivän ajan. Tutkimuksen kenttäjaksoa voi kuvata ”leveäksi” sen kattaessa useita eri paikkoja määrättyinä ajanjaksona. Yhtäältä leveys mahdollistaa perinteiseen etnografiaan verrattuna hieman kokonaisvaltaisemman ja kenttien rajat ylittävän kuvan hahmottelun. Toisaalta aineisto on poikkileikkausmainen, jolloin ihmisiin tutustuminen, heidän välisiinsä suhteisiin perehtyminen ja paikallisten historioiden hahmottaminen jäi pintapuoliseksi. Hienojakoisten ”rönsyilyjen” ja muutosten tunnistaminen aineistosta jää väistämättä puutteelliseksi.

Leveydestä huolimatta tutkimusaineistot eivät kuvaa nuorisotyötä kokonaisuudessaan. Seurakuntien nuorisotyön puuttuminen näkyy aineistojen kattavuutta. Toisekseen valtaosa aineistoista on kentiltä, joille maahanmuuttajataustaiset nuoret ovat löytäneet tiensä. Näin ei ole kaikkialla (Pyykkönen 2007; Kivijärvi & Harinen 2008). Lisäksi monet aineiston nuorisotyöntekijöistä ovat todennäköisesti keskimääräistä kehittämisorientoituneempia suhteessa monikulttuurisuuteen.⁴ Maahanmuuttajataustaisia nuoria

eniten hylkivät nuorisotyön kentät lienevät aineiston ulkopuolella.

Aineiston kentät olivat jatkuvassa muutoksessa. Nuorisotaloryhmät eivät ole staattisia, vaan nuoret (ja myös nuorisotyöntekijät) biljardipöytien, sohvien ja pelikonsolien ympärillä vaihtuvat. Lisäksi eriytetyt tai harrastusryhmät eivät melko kiinteästi kokoonpanostaan huolimatta kiinnity yhteen paikkaan. Jokainen havainnointikerta on ollut ainutkertainen saaden muotonsa kulloistenkin paikkojen lisäksi erilaisista toiminnoista ja osallistujien joukosta. Kentät koostuvat fyysisten paikkojen ohella nuorten sosiaalisista suhteista (vrt. Huttunen 2006). Havainnoiduilla kentillä ei useinkaan ollut vakiintunutta ”natiivien” ryhmää, joka olisi jakanut kollektiivisen ymmärryksen paikan historiasta ja olemuksesta (Hannerz 2003, 210). Monet aineistojen nuorista olivat tulokkaan asemassa muovaten kenttää omilla resursseillaan ja hakien jatkuvasti paikkaansa ympäröivissä kaveripiireissä. Muuttuvat sosiaaliset tilat ja ”tulokkaiden” suuri lukumäärä tarjosivat hedelmällisen alustan rajanvetojen organisoitumisen tarkastelulle.

Arkinen universalismi ja ylläpysyvät rajanvedot

Nuorisotyöntekijät haluavat harvoin korostaa kenenkään maahanmuuttajataustaa, uskontoa tai etnisyyttä. Käytännössä tämä tarkoittaa varovaisuutta erojen tai rajanvetojen esille tuomisen suhteen. Vaikka ympärillä olevien nuorten taustat ja kenties myös tarpeet muuttuvat, pyritään rajanvetojen kärjistymisen pelossa toimimaan ”kuin mitään ei olisi tapahtunut”. Kuvaan tässä alaluvussa edellisenkaltaista universalismia nuorisotyön arjessa aineistoesimerkin kautta.

Osallistuin eriytetyin nuorten ryhmän toimintaan eräässä eteläsuomalaisessa kau-

pungissa. Tavoitteena oli suunnitella ”monikulttuurinen” iltatapahtuma paikallisille nuorille. Teeman ohella universalististen periaatteiden vastaisesti nuorisotyöntekijät pyrkivät varmistamaan, että mukaan saataisiin sekä maahanmuuttajataustaisia että kantäväestön nuoria. Tavoitteena oli luoda paikkoja kohtaamisille yli ryhmärajojen sekä tarjota etenkin maahanmuuttajataustaisille nuorille osallisuuden paikkoja. Maahanmuuttajataustaisia nuoria yritettiin rekrytoida sekä kaupungin maahanmuuttopalveluiden että heitä hyvin tavoittavan paikallisen yhdistyksen kautta. Ponnistelujen jälkeen ryhmään saatiin pysyvämmin seitsemän nuorta: viisi kantäväestön nuorta (yksi tyttö ja neljä poikaa) ja kaksi afgaanitaustaista tyttöä. Ryhmä kokoontui kuusi kertaa ennen itse tapahtumaa. Tehdävänä oli suunnitella tapahtumalle sisältö. Kenttäpäiväkirjaote kuvaa ryhmän ensimmäistä kokoontumista.

Suunnitteilla olevalla tapahtumalla näyttäisi esitteiden ja Mirjan⁵ (nuorisotyöntekijä) puheen perusteella olevan melko valmiiksi hioutunut formaatti. Suurin osa aikaisemmista nuorten tapahtumista on ollut erilaisia bändi-illoja. Mirjakin antaa toistuvasti esimerkkejä bänditapahtumasta: ”no, jos nyt esimerkiksi päätätte tehdä bändi-illan...” Bändi-illasta tuleekin melko kyseenalaistamaton ajatus illan ohjelman suhteen. [...] Reino (ryhmässä mukana oleva nuori) sekä Veera (maahanmuuttajatyöntekijä) täydentävät Mirjan puhetta esittelemällä tulevaa tapahtumapaikkaa. Etenkin Reinolle kyseiset paikat tuntuvat olevan tuttuja. Mirja osoittaa pian kysymyksen Malalaille ja Aishalle: tietävätkö he missä ja minkälaisia paikkoja edellä mainitut ovat. Kumpikaan ei tunnu tietävän. [...] Mirja yrittää pariin otteeseen kysyä tyttöjen mielipidettä mutta ohuin tuloksin. Tyttöjen kielitaito voi vaikeuttaa nopeaa reagointia tempoilevaan keskusteluun. Vaikeuttaa siltä, että esimerkiksi Reino on kuin kotikentällään ja tytöt eivät ole vielä päässeet tutuksi koko hankkeen ja siihen liittyvien tilojen kanssa. (Kenttäpäiväkirja, Etelä-Suomi)

Tapaus on monella tapaa oiva esimerkki universalismin ikään kuin puolittaisesta toteutu-

misesta nuorisotyön käytännössä. Ensinäkin on syytä huomata, että nuorisotyöntekijät toimivat pitkälti universalististen ja partikularististen mallien ulkopuolella panostaessaan erityisesti maahanmuuttajataustaisen nuorten rekrytointiin. Panostus ei liittynyt niinkään siihen, että hiljattain Suomeen muuttaneet nuoret olisi nähty jähmeiden etnis-kulttuuristen ryhmien jäseninä vaan ennemminkin kantäväestön nuoriin nähden tiedollisesti eriarvoisessa asemassa olevina. Mukaan lopulta saatujen tyttöjen tavoittaminen varmistettiin organisaatorajat ylittävän yhteistyön ohella kohdennetulla tiedottamisella sekä työille että heidän perheilleen. Ääneen lausuttuna tavoitteena oli purkaa kaupungin nuorisotyöntekijöiden havaitsemia maahanmuuttajataustaisen ja kantäväestön nuorten klikkejä.

Toisaalta itse ryhmän toiminta muotoutui pitkälti universalististen periaatteiden varaan. Toki, kuten aineisto-otteesta käy ilmi, ohjaajat kantoivat erityistä huolta afgaanitaustaisten tyttöjen näkemysten esille tuomisesta. Tästä huolimatta tyttöjen näkökulmat pysyivät miltei koko prosessin ajan argumentoimattomina ja muille ryhmän jäsenille tarjoutui niukasti mahdollisuuksia heidän kuulemiseen. Useassa kohtaa tytöt jäivät sivuun, kun tapahtuman sisällöistä käytiin vivahteikasta ja nopeatempoista keskustelua. Tytöt totesivatkin jälkikäteen heitä haastatellessani, etteivät he kyenneet vaikuttamaan tapahtuman sisältöihin toivomillaan tavoilla, koska koko suunnittelutyön päämäärät avautuivat heille vasta muutaman tapaamiskerran jälkeen. Tässä vaiheessa tulevasta bändi-illasta oli jo sovittu.

Suunnitteluprosessin lopputulokseksi muodostui kolmen paikallisen metallibändin konsertti. Tytöt kuitenkin jättivät oman jälkensä tapahtumaan. He esittivät ennen bändejä poikavaltaiselle, mustaan pukeutuneelle ja hämmentyneen oloiselle yleisölle har-

joittelemansa ”Bollywood-tanssin”. Tanssi oli intialaisvaikutteinen ja koneellisine äänimaailmoineen nuorisokulttuurisesti varsin etäällä ennen esitystä soineesta raskaasta rockista sekä myöhemmin kuulluista bändeistä. Tyttöjen vaikutus nuorten ryhmään ja sen asettamiin tavoitteisiin jäi vähäiseksi ja tanssiesitys melko irralliseksi palaseksi ”päätapatumän” marginaalissa. Siitä ei esimerkiksi ollut mainintaa tapahtumailmoituksessa.

Ryhmätoiminnan raamit olivat olemassa valmiina kulttuurisena kertomuksena – konkreettisesti suunnitteluprosessin kulkua kuvaavina esitteinä (jotka jaettiin ensimmäisellä tapaamiskerralla) ja paikallisten toimijoiden kollektiivisena muistina. Parekkin termein ryhmä ei kulttuurisesta moninaisuudesta huolimatta desentralisoitunut eikä sen kyky ottaa etäisyyttä totuttuihin näkökulmiin juuri lisääntynyt. Bändi-illan järjestäminen näyttäytyi melko kyseenalaistamattomana päämääränä. Maahanmuuttajataustaisten tyttöjen rooli toimintaperiaatteiltaan ja tavoitteiltaan valmiiksi ”käsikirjoitetussa” ryhmäprosessissa jäi pieneksi. Paikallisen nuorisokulttuurin ja paikallistuntemuksen merkitystä ei kyetty tekemään näkyviksi.

Kuten valitsemassani esimerkkitapauksessa, universalismi heijastuu aineistossani useimmiten kulttuuristen erojen tai rajanvetojen niukkana esille tuomisena. Tilannetta kuvastaa kärjistetysti Reinon toteamus siitä, että tapahtumasta tulee monikulttuurinen, koska ”bändit saattavat laulaa englanniksi”. Ryhmäprosessin taustalla olleesta monikulttuurisuuden teeman merkityksestä ei keskusteltu ryhmän kesken, kenties tyttöjen haavoittuvan aseman korostumisen pelossa. Toisaalta puhumattomuus esti ryhmän sisäisten erojen ja eriarvoisuuksien artikuloimisen. Kulttuuristen erojen ja rajanvetojen neutraloinnin myötä poikkeavien näkemysten esille tuomiselle ei avautunut mahdollisuuksia.

Arkinen universalismi on siten ennen

kaikkea pidättyväisyyttä erojen ja rajanvetojen suhteen. Niistä keskustellaan lähinnä ammattilaisten kokouksissa, jolloin puheen kohteet eivät ole läsnä. Erään nuorisotyöntekijän sanoin:

Mut et se näkyis tietyllä tavalla siinä meidän jokapäiväisessä toiminnassa. Myös niinku näitä muut kulttuurit. Et tietenkin toi on yks mitä mäki ajattelin sanoo, et se yleensä unohtuu. Et tää meidän kulttuuri on tietenkin yks mitä pitäis yhdistellä. Et on niinku molemmin puolin se vuorovaikutus. (Nuorisotyöntekijöiden ryhmähaastattelu, Länsi-Suomi).

Universalismiin perustuva toiminta häivyttää ”muiden kulttuureiden” ohella myös ”meidän kulttuurin”, sen paikalliset traditiot, toiminnan logiikan ja lopulta etnis-kulttuurisia rajanvetoja piirtävän voiman. Näin nuorisotyöntekijän edellä peräänkuuluttama kulttuuristen elementtien yhdistely, eri taustoista tulevien ihmisten vuoropuhelu ja lopulta uudenlaisten kulttuuristen muotojen hahmottelu ja rajanvetojen purkamisen käy vaikeaksi. Ei ole ääneen lausuttuja elementtejä yhdisteltäväksi tai rajanvetoja purettavaksi. Kulttuuristen identiteettien lisäksi monet ikävältä tuntuvat asiat kuten nuorten ryhmäsuhteet ja ulossulkemiset jäävät helposti käsittelemättä.

Monien havainnoitujen ryhmätoimintojen voi katsoa pitävän sisällään edellä kuvattuja universalistisia elementtejä.⁶ Aineistoista on kuitenkin vaikea tunnistaa partikularistiseen ajatteluun nojaavaa toimintaa. Maahanmuuttajataustaisten nuorten erityiskohtelun taustalla on harvoin heidän toimintansa tulkitseminen olemuksellisten erojen kautta. Kyse on lähinnä kielellisesti ja sosiaalisesti (esim. tiedon puute) eriarvoisessa asemassa olevien nuorten huomioimisesta.

Väitän, että nuorisotyöntekijöiden haastattelupuheista ja lomakevastauksista löydettävissä olevaa partikularistista orientaatiota on epätodennäköistä löytää sellaisten ryhmien toi-

minnasta, jotka koostuvat kansallisilta taustoiltaan moninaisesta joukosta. Toiminnassa mukana olevat maahanmuuttajataustaiset nuoret kyseenalaistavat jo pelkällä läsnäolollaan heitä essentialisoivia näkemyksiä ja toimintamuotoja osoittamalla jatkuvasti sopimattomuuttaan jähmeisiin etnis-kulttuurisiin lokeroihin.

Mutta sekään [tietämys nuorten lähtöalueista] ei vielä riitä. Vaan se, että missä asemassa ne on ollu ja minkälaiset, onko molemmat vanhemmat mukana, onko toinen vaan. Onko tällä lailla, et on tullu jotain muutenkin perhettä, sukulaista mukana. [...] Se on se, että lähestyy yksilönä oli sit minkälainen. Et on ihan sama onko se suomenruotsalainen, suomalainen... Et lähtee yksilönä kattomaan sitä toimintaa. Se on mun mielestä se mikä on tärkeätä tässä. (nuorisotyöntekijöiden ryhmähaastattelu, Länsi-Suomi)

Voikin olla, että arjen moniselitteisissä toimintaympäristöissä romukoppaan lentävä partikularismi korvautuu herkästi universalistisella ”nuoret nuorina” -toimintalogiikalla. Partikularismiin perustuvaa toimintaa löytää luultavimmin sieltä, missä kirjava todellisuus ei ole ehtinyt pirstaloida kuvitelmaa eheistä etnis-kulttuurisista ryhmistä.

Ryhmien heterogeenisyys ja rajanvetojen purkautuminen

Monien nuorisotyöntekijöiden toiminnan taustalla on ajatus siitä, että maahanmuuttajataustaisten nuorten mukaan saaminen nuorisotyön ryhmätoimintaan on tärkeää, mikäli halutaan edistää ryhmien dialogisuutta ja lieventää etnis-kulttuurisia rajanvetoja.

Me aateltiin et ois ollu tietysti ideaali, et siinä ois ollu suunnilleen puolet (kantaväestön nuoria) ja puolet (maahanmuuttajanuoria). [...] Et sillon siinä ois tullu varmaan enemmän muutenkin kun sitä semmosta perussuomalaista teininäkökulmaa. (Nuorisotyöntekijöiden ryhmähaastattelu, Etelä-Suomi)

Maahanmuuttajataustaisten nuorten mukaan saaminen ei vielä riitä rajanvetoja purkavien kohtaamispaikkojen luomiseen. Päinvastoin, maahanmuuttajataustaisten nuorten astuminen kantaväestön nuorten hallitsemaan ja yhdenmukaisuutta edellyttävään⁷ tilaan saattaa tuottaa entisestään voimistuvia vastakkainasetteluja. Erään eteläsuomalaisen kaupungin nuorisotalo muuttui nuorisotyöntekijöiden kuvauksen mukaan ”talvisodan tantereeksi” venäläistaustaisten nuorten löydettyä talolle. Lisäksi erään maaseutumaisen alueen nuorisotalolla Itä-Suomessa afgaanitaustaisten poikien joukko aiheutti samankaltaisen ilmiön ilman kansallisia sotakertomuksia. Tämänkaltaisissa tilanteissa kategoriat konkretisoituvat nopeasti ryhmiksi, joiden kohtaaminen tuottaa konflikteja ja etnis-kulttuuriin ”poteroihin” vetäytymistä (Moody 2001; vrt. Souto 2011, 58–63). Vaikka kahden ison ryhmän kohtaaminen tarjoaa matemaattisella tasolla paljon mahdollisuuksia rajanvedot ylittävälle dialogille (ks. Feld & Carter 1998), ei näin kuitenkaan käytännössä näytä tapahtuvan.

Tilanne on altis muutoksille vapaa-ajan ryhmien koostumusten vaihtuessa. Nuorisotyöntekijän mukaan edellä mainitun itäsuomalaisen nuorisotalon tilanne muuttui afgaanitaustaisten nuorten määrän vähennettyä monien perheiden muutettua suurempiin kaupunkeihin. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että nuoret alkoivat toimia samoissa tiloissa aiemmin erillisten huoneiden sijaan. Jaetut tilat ja toiminnot, kuten biljardi, musiikin kuuntelu ja videopelit, rakensivat tilanteita, joissa yhteistä ymmärrystä nuorisotalon toiminnan periaatteista oli alettava rakentamaan kuukausien eriytyneisyyden jälkeen. Kahdeksan päivän havainnointijakson aikana keskusteluja käytiin nuorisotalotoiminnan arkisesta järjestäytymisestä ja henkilökohtaisista mielityksistä, kuten biljardivuoroista, pöytätennistaidoista ja musiikkimauista.

Toisaalta muuttuneen tilanteen selkeää enemmistö–vähemmistö-asetelmakaan ei aineiston perusteella ole hedelmällisin rajanvetoja purkavan dialogisuuden alusta. Määrällinen vähemmistö jää usein marginaaliseen asemaan ryhmän toimintaperiaatteista ja päämääristä neuvoteltaessa. Näin on varsinkin siinä tapauksessa, että vähemmistöksi jäävä joukko koostuu maahan muuttaneista nuorista, joiden kielitaito ja paikallistuntemus ovat vasta muotoutumassa. Edellisen nuorisotaloesimerkin afgaanitautaiset pojat vetäytyivät useimmiten sivuun, kun virallisia nuorisotaloa tai paikkakunnan vuotuisen nuorisotapahtuman sisältöä koskevia keskusteluja käytiin. He eivät osallistuneet talotoimikunnan tai tapahtumaa suunnittelevan työryhmän toimintoihin lainkaan. Haalistumisesta huolimatta rajanvedot olivat edelleen tunnistettavissa eikä nuorten paikallinen vapaa-ajan toiminta asettunut laajemmin dialogin kohteeksi.

Maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten välistä dialogia edistää aineistossa selkeimmin vapaa-ajan ryhmien riittävä heterogeenisyys. Tarkoitin tilannetta, jossa samassa vapaa-ajan tilassa on nuoria useista eri kansallisista taustoista. Olennaista on siten yhden ryhmäkategorian (usein kantaväestön nuorten) dominoinnin tai kahden vastakkainasettumisen välttäminen. Aineistossa on lukuisia esimerkkejä tämänkaltaisista ryhmistä.

AK: Mut et ei oo mitään semmosia suuria klikkejä tai semmosia?

Minna: Ei. Ja sitten ne on niin monesta eri taustasta tai kulttuurista, että ei nyt sillain varmaan semmosia ryhmiä sinänsä ees. Että miksi nyt voi ryhmää sanoa, kun on iso [...] Että ne on aika hyvin kuitenkin sekottunu. Tai sillain keskenään ovat. (Nuorisotyöntekijöiden ryhmähaastattelu, Pohjois-Suomi)

Luettelossa korostuu viime kevääseen verrattuna monikulttuuristen liittojen jälkeläiset. Alakoulukäisissä on enemmän kantaväestön tyttöjä ja tyttöjä

ylipäättään, mikä nähdään hyvänä asiana. Myös yläkoululaisissa on paljon uusia kävijöitä ja ”lähtömaiden” kirjo on edelleen kasvanut. Jukka korostaa, että tilassa ei ole enää ”yhtä tai kahta isoa ryhmää” ja näkee toiminnan olevan ”nyt vasta monikulttuurista”. (Kenttäpäiväkirja, nuorisotyöntekijöiden hankekokous pääkaupunkiseudulla)

Edellä kuvatuissa ryhmissä ei voinut tunnistaa voimakkaita rajanvetoja tai selkeää kulttuurista järjestystä, johon kukin nuorista joutuisi vuorollaan sulautumaan (vrt. Kankkunen ym. 2010, 34–35). Nuorisotalojen tai nuorten harastusryhmien materiaaliset puitteet, toimintamuodot⁸ ja ohjaajien asettamat ehdot luovat tietenkin raamit, joiden kehyksissä nuoret toimivat. Raameista huolimatta heterogeeniset ryhmät eivät rakennu ainoastaan valmiiden sääntöjen tai kyseenalaistamattomien normien varassa. Seuraava kenttäpäiväkirjaote kuvaa varsin heterogeenista ryhmää, jossa etnis-kulttuuriset rajanvedot ylittävää dialogia käytiin jatkuvasti. Kyseessä oli ensimmäinen vierailuni erään pääkaupunkiseudun lähiön nuorisotalon ”poikien illassa”.

Paikalle valuu yhä enemmän poikia ja seitsemän aikaan heitä on noin 15. Joukko on taustoiltaan kirjavi: kantaväestön poikia on noin puolet, joiden lisäksi paikalla on ainakin afrikkalaistaustaisia ja entisen Neuvostoliiton alueelta lähtöisin olevia. Maahanmuuttajataustaisista pojista kaikki taitavat olla nimenomaan ”taustaisia” – eri kielten värittämästä äänimaailmasta huolimatta myös paikallinen nuorisokieli ja nuorisokulttuuri tuntuvat olevan hyvin hallussa. Osa nuorista on kallellaan hip-hop-kulttuuriin. Tästä osoituksena on pukeutuminen, mutta myös se, että yksi poikaporukka keskittyy ensimmäisen tunnin ajan katselemaan Virosta kuvattua breakdance-battlea, jossa pojat olivat itse mukana. [...] Talo vaikuttaa kulttuurista ja etnistä moninaisuutta sietävältä. On vaikea nähdä etnisyyteen perustuvia jakoja. (Kenttäpäiväkirja.)

Tämänkaltaisissa ryhmissä etnis-kulttuuriset rajanvedot hälvenevät helposti ja vuorovaikutussuhteita muodostetaan moneen suuntaan (vrt. Moody 2001, 708–709). Kansallisten

ryhmäkategorioiden menettäessä merkitystään myös kantaväestön nuoret ovat ikään kuin pakotettuja etsimään yhteisymmärrystä ja yhteisiä intressejä monikielisen ja moneen suuntaan avautuvan vuorovaikutuksen kautta (vrt. Souto 2011, 84–87).⁹ Mikäli haluaa vaikuttaa heterogeenisten ryhmien toimintaperiaatteisiin tai päämääriin, on siedettävä monenlaisia olemisen ja argumentoinnin tapoja sekä tuotava omat näkemykset muiden arvioitavaksi. Näin myös kantaväestön nuorten ja nuorisotyöntekijöiden näkemykset tulevat läpinäkyvämmiksi. Vuorovaikutuksesta ja sen sisältämistä konflikteista on vaikea ottaa etäisyyttä eikä eroista vaieta, vaan henkilökohtaiset tuntemukset ja kokemukset tuodaan yhteisen keskustelun ainesosiksi. Edellä kuvatussa poikien illassa nuoret puhuivat avoimesti omista taustoistaan, kuten perheiden kasvatuserinteiden ja ilmaisutapojen eroista tai rasismien kokemuksista.

Havainnoimistani ryhmistä kenties heterogeenisin oli itäsuomalaisen kaupungin nuorten teatteriryhmä. Ryhmään kuului maahanmuuttajataustaisia ja kantaväestön nuoria, tyttöjä ja poikia, alle kymmenvuotiaita lapsia ja yli 20-vuotiaita nuoria aikuisia. Teatteriryhmästä oli vaikeaa tunnistaa ”enemmistöä”, joka olisi voinut mitätöidä muiden näkemykset tai asettaa vuorovaikutukselle rajoja. Ryhmän ohjaajan sanoin: ”Se on minun mielestä tää porukka ollu täällä niinku aina semmonen vastaanottavainen ja suvaitsevainen. Että hyvin erityyppiset tyypit keskenään tekevät hyvässä hengessä asioita.”

Osassa seuraamistani teatteriryhmän harjoituksista hiottiin rasismia käsittelevän näytelmän kohtauksia. Ohjaajien pyrkimyksenä oli muokata kohtauksia yhteisten keskustelujen tuloksena. Keskustelut rasismista sisälsivät erimielisyyksiä, epävarmuuksia ja satuttaviakin elementtejä. Tästä huolimatta maahanmuuttajataustaiset nuoret eivät vaienneet rasismikokemuksistaan eivätkä ryhmän

muut jäsenet pyrkineet kiistämään niiden todenperäisyyttä. Tämä ei ole itsestään selvää rasismia käsittelevien tutkimusten valossa (esim. Rastas 2007). Yhteisten keskustelujen ja toisten kuuntelemisen kautta kyettiin ainakin havainnointijaksoni aikana luomaan yhteisymmärrystä eivätkä hankalatkaan asiat jääneet käsittelemättä.

Heterogeenisten ryhmien rajanvetoja ylittelyä dialogi ei tarkoita vain verbaalista kommunikaatiota, vaan mukaan ottamiset tapahtuvat paljolti ilmein, elein ja tekemätömyyksiin. Ensinäkin nuorten tyyli (kuten hip-hop edellä) viestivät avoimuudesta etniselle ja kulttuuriselle moninaisuudelle. Toisekseen non-verbaalisen vuorovaikutuksen mukaan ottavuutta voi avata kuvaamalla omia tuntemuksiani erilaisille kenteille astuessani. ”Poikien iltaan” tullessani lähes kaikki nuoret suhtautuivat minuun uteliaasti sekä ihmisenä että tutkijana. Keskustelimme varsin pian niin minun kuin nuortenkin henkilökohtaisista asioista (esimerkiksi yhden pojan tekemistä rikoksista). En kokenut astuvani kenenkään omistamalle reviiirille, jossa tulisi hallita ennalta määrätty ”etäkohteliaisuus” (ks. esim. Mäkelä 1996) koodistot tai muut vuorovaikutuksen kirjoittamattomat säännöt. Homogeenisemmissä nuorisotaloryhmissä vastaanotto oli usein kalsempaa. Nuorisotaloon sisälle astuminen tuntui tällöin tunkeutumiselta ryhmän reviiirille. Konkreettisesti tämä näkyi nuorten kehollisena viestintänä heidän vetäytyessään katsekontakteista, selän kääntämisenä lähestyvälle aikuiselle ja pakkautumisena joukolla talon pieneen biljardihuoneeseen samalla sen sohvot ja vapaat neliöt täyttäen. Tiivis ja valmiiksi muotoutunut ryhmä halusi kenties tulla jätetyksi rauhaan eikä heillä ollut tarvetta uusien kontaktien luomiseen – ainakaan vanhemman tutkijan kanssa.

Heterogeenisyyden ja moneen suuntaan avautuvan dialogin kautta muotoutuvat ryhmät tarjoavat rajanvetojen purkautumisen

ohella jäsenilleen oppimisen ja emansipaation paikkoja (vrt. Janmaat 2012). Kuten jo edellä totesin, seuraamani nuorten teatteriryhmän toiminnassa etnis-kulttuuriset sekä ikään ja sukupuoleen perustuvat rajanvedot hälvenivät ainakin ajoittain. Yhteiset keskustelut tarjosivat mukana olijoille uusia näkökulmia ja mahdollisuuden ilmaista itseään ilman yhdenmukaisuuden paineita.

AK: Onks siellä (teatteriryhmässä) teijän mielestä helppo tai mahdollista olla erilainen vaikka puukeutumisen kautta tai kulttuurisesti erilainen? Tai salliiks se niinku sen, et siellä ei kukaan heitä mitään kommenttia?

Helga: Joo.

Oona: Et on oikeestaan helpompi olla kun koulussa. Et on enemmän erilaisia ihmisiä.

Helga: Niin. Jotenkin tuntuu aina, että siellä pystyy oleen jotenkin vapaa (naurahtaa) ja silleen niinku olla oma ittensä. Niin myö puhuttiin joskus Annen kanssa, että se on ihan niinku unta. Tai siis kun on koulussa, niin tuntuu et sitä ei ois olemassa. Se on niin eri maailma.

Helgan emotionaalisesti voimakas kuvaus unenomaisuudesta viittaa tulkintani mukaan vapautumiseen koulun ja ehkä myös muun lähiympäristön asettamista suorittamisen ja mukautumisen vaatimuksista. Lisäksi ryhmässä mukana oleminen tarkoitti Helgalle – sekä monelle muulle ryhmän nuorelle – itsetuntemuksen kasvua ja uuden oppimista osana monin tavoin heterogeenista nuorten joukkoa. Tässä mielessä teatteriryhmän voi väittää onnistuneen informaalin oppimisen tai jopa kriittisen pedagogiikan joskus paradoksaalisissa tavoitteissa, joissa nuorisolähtöisyys, oppiminen ja konventionaalisten ajattelumallien kyseenalaistaminen yhdistyvät.

Nuorisotyön käytäntö, dialogisuus ja rajanvetojen purkaminen

Valtakunnallisella tasolla on selvää, että etnisesti heterogeenisten ryhmien rakentaminen ei aina onnistu. Toisaalta heterogeenisyyssään ei yksin takaa nuorisotyön organisoimien ryhmien toimintaperiaatteiden ”desentralisointumista” tai etnis-kulttuuristen rajanvetojen purkautumista. Siten nuorisotyöntekijöiden tehtäväksi asettuu monin paikoin maahanmuuttajataustaisten nuorten osallisuuden tukeminen ja rajanvetojen purkaminen.

Havainnointiaineisto paljastaa, että maahanmuuttajataustaisten nuorten läsnäolo on osaltaan muuttanut nuorisotyön käytäntöjä. Konkreettisia muutoksia voi luetella useita: tiukoista ikärajoista joustaminen, syrjintä- tai rasismikiellot, tytöille varatut illat ja huoneet, bändikämpän ohkeen ilmestynyt ”räppihuone” ja rockstar-pelin viereen asennettu dj-hero-konsolipeli. Maahanmuuttajataustaiset nuoret näyttävät muuttavan myös nuorisotyötä, eikä ainoastaan päinvastoin. On todennäköistä, että edelliset elementit helpottavat osaltaan etnisesti ja kulttuurisesti heterogeenisten ryhmien muodostamista. Kuvaukset nuorisotyön ulkokuoresta eivät kuitenkaan kerro mitään muutokseen johtaneista prosesseista tai niitä edistäneistä nuorisotyöllisistä käytännöistä.

Dialogisuutta edistävissä käytännöissä ei ole kyse erityisistä tiedoista tai monikulttuurisuuteen ajoittain liitetyistä mystifoiduista taidoista. Aineistoissani kyse on pitkäjänteisestä työstä, jolla pyritään takaamaan kaikille nuorille mahdollisuus ilmaista näkemyksensä. Ryhmien dialogisuuden kehittyminen edellyttää sen kaikkien jäsenten fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden takaamista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että omat näkemykset voi kertoa ilman väkivallan, vähättelyn tai nolatuksi tulemisen pelkoa (vrt.

Gretschel 2011). Eräällä länsisuomalaisella nuorisotalolla tämänkaltaisen turvallisuuden takaamiseen kului nuorisotyöntekijöiden mukaan kuusi vuotta¹⁰ ja edellytti jatkuvaa neuvottelua nuorten kanssa yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen luomiseksi. Säännöissä sovittiin väkivallattomasta käyttäytymisestä, kiroilukiellosta sekä toisten mielipiteiden kunnioittamisesta ja kuuntelemisesta. Tärkeintä saattaa kuitenkin olla kulloistenkin sääntöjen näkyväksi tekeminen. Kuten edellä kulttuuristen elementtien kohdalla, ilman (läpi)näkyvyyttä säännöistä on mahdotonta keskustella – niiden muuttamisesta puhumattakaan. Toimintaperiaatteiden näkyväksi tekemisen prosessia kuvaa nuorisotyöntekijä toiselta nuorisotalolta.

Ja se pitkä pohjatyö mitä me tehtiin työyhteisön keskusteluilla ja ideoinnilla. Mikä käytännössä tarkoittaa puuttumista erilaisiin tilanteisiin ja se, että yhdessä nuorten kanssa luodaan niitä käytäntöjä ja sääntöjä tilalle. Et millä tavalla täällä halutaan olla. Et mihin suuntaan halutaan viedä sitä yhteistä ilmapöytä. Niin se muutti [talon ilmapöytä]. (Nuorisotyöntekijän haastattelu, pääkaupunkiseutu.)

Parekhia mukailleen kyse on yhteisten proseduurien sopimisesta, joiden varassa uudenlaista toimintakulttuuria on mahdollista rakentaa. Tavoitteena on nuorten kiinnittäminen keskustelemaan ryhmään, ei keskustelujen lopputulokseen. Läpinäkyvien sääntöjen laatimisessa on kyse nuorten osallisuudesta, jolloin ne eivät ole nuorisotyöntekijöiden sanelemia eikä niiden oleteta koskaan tulevan valmiiksi. Kuten edellä siteerattu nuorisotyöntekijä epäsuorasti toteaa, sama pätee nuorisotyön käytäntöihin: niiden tulee olla näkyviä ja alttiita muutoksille.

Edellä kuvatun ”proseduralismin” ohella dialogisuutta tukeva nuorisoyöllinen elementti aineistossa on paikallisten ryhmä- ja valtasuhteiden huomioiminen. Maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten

väläinen vuorovaikutus muotoutuu harvoin yhdenvertaisissa olosuhteissa (vrt. Parekh 2000, 306). Monen havainnoidun ryhmän kohdalla on selvää, että puutteellinen kielitaito vaikeuttaa usein nopeitempisiin yhteisiin keskusteluihin osallistumista. Vasta vähän aikaa Suomessa olleet nuoret vetäytyivät helposti sivummalle tai muutoin pieneen rooliin etenkin sellaisina hetkinä, kun keskustelut irtaantuivat välittömästi arjen toiminnasta, kuten vaikkapa pelivuorojen sopimisista. Näinä hetkinä nuorisotyöntekijöiden kyvyt tulkita non-verbaalista viestintää ja nostaa esiin vaimeampia ääniä joutuivat koetukselle.

Maahanmuuttajataustaisten nuorten mahdollisuuksia osallistua yhteisiin keskusteluihin onnistuttiin (osin tiedostamattomasti) lisäämään muutoinkin kuin kohdistamalla huomiota heidän kielellisesti heikompaan asemaansa. Ensinäkin ryhmätoiminnan tilat näyttivät luovan puitteita maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten väliselle dialogille. Edellä esitellyn nuorten tapahtumaa suunnitelleen ryhmän toimintatilana toimi paikallinen nuorisotalo. Afgaanitautaiset työt tulivat maahanmuuttajapalveluiden työntekijän rohkaisemana heille uuteen vapaa-ajan tilaan, joka oli ryhmän kantaväestön nuorille entuudestaan tuttu. Vieraat tilat ja ennalta tuntemattomat kantaväestön nuoret saattoivat olla liikaa monille niistä maahanmuuttajataustaisista nuorista, joita ei yrityksistä huolimatta saatu mukaan. Moni jättäytyi ryhmästä pois epäröinnin jälkeen. Vieraat tilat saattoivat lisätä myös mukaan tulleiden tyttöjen varautuneisuutta, varsinkin ensimmäisen tapaamiskerran osalta.

Eräällä itäsuomalaisella paikkakunnalla järjestettiin vastaavanlainen nuorten iltatapahtuma, joka sisälsi bändien lisäksi diskon ja monenlaista muuta tekemistä (esimerkiksi seinäkiipeilyä). Tapahtuma järjestettiin paikallisten afgaanitautaisien poikien suositussa liikuntahallissa. Paikalle saapui myös

poikien (afgaanitaustaisia) kavereita läheisestä kaupungista. Kenties tuttu paikka ja tavallista runsaslukuisempi kavereiden joukko saivat pojat ”olemaan kuin kotonaan”: he esittelivät minulle innokkaasti liikuntatiloja, osallistuvat kaikkeen tarjolla olleeseen toimintaan ja olivat aktiivisesti kontaktissa myös paikalla olleiden kantaväestön nuorten ja ohjaajien kanssa. Viereisellä nuorisotalolla samat pojat asettuivat enemmänkin tarkkailijoiden rooleihin pitäytyen pääosin omassa ryhmässään biljardi- ja pingispöytien ympärillä. Siten aineisto antaa vihjeitä siltä, että kohtaamispaikat ja ”kotikentät” ovat merkityksellisiä kulttuurisesti heterogeenisten ryhmien muodostamisen ja rajanvetojen purkamisen kannalta.

Nuorisotalotoimintaan verrattaessa eriytettyillä ryhmätoiminnoilla näyttäisi olevan joitakin etuja rajanvetojen purkamisen näkökulmasta. Eriytetty toiminta mahdollistaa ryhmän muodostamisen toisilleen ennalta tuntemattomien ja erilaisista taustoista tulevien nuorten kesken. Ryhmien dialogista muotoutumista edistää se, että usein enemmistöasemassa olevat kantaväestön nuoret eivät tunne toisiaan etukäteen. Näin on mahdollista ehkäistä tilanne, jossa vertaissuhteiltaan valmis ja valta-asemassa oleva ryhmä asettaa vuorovaikutuksen raamit etukäteen. Myös kantaväestön nuoret joutuvat näin aktiivisesti hakemaan yhteyksiä ryhmän muihin nuoriin. Nuorten välinen vuorovaikutus ja ryhmän muotoutuminen tulevat siten sattumanvaraisemmaksi.

Toisin sanoen maahanmuuttajataustaisten nuorten osallisuuden tukeminen ja yhdenvertaisten vuorovaikutuksen alustojen tarjoaminen on rajanvetojen purkamisen kannalta olennaista.¹¹ Erään keskisuomalaisen nuorisotyöntekijän sanoin on syytä ”antaa kulttuurille tilaa” eli varmistaa, että monenlaiset argumentoinnin ja olemisen tavat mahtuvat osaksi ryhmiä muovaavia keskusteluja.

”Tilan antaminen kulttuureille” tai maa-

hanmuuttajataustaisten nuorten osallisuuden erityinen tukeminen saattaa kuitenkin vahvistaa etnis-kulttuurisia rajanvetoja ryhmissä, joissa kantaväestön nuorten valta-asema on ilmeinen. Tällöin esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten nuorten leirikiintiöt tai rasismi-kiellot nostavat esiin sellaisia kysymyksiä kuin ”miks noi saa mut me ei?” tai ”miks ryssä ei saa sanoa ryssä?” Parekh (2000, 267) korostaakin, että dialogi käydään aina tietystä ajassa ja moraalisisessa rakenteessa. Keskusteluun osallistujilla on omat ennakkokäsityksensä ja maailmankuvansa, joten kommunikaation täytyy sopia kaikkien osapuolten itseymmärrykseen. Toisin sanoen dialogi joudutaan aloittamaan valta-asemassa olevien lähtökohdista ja toimintatavoista käsin. Käytännössä kantaväestön nuorten kysymyksiin vastaaminen on tarkoittanut heidän epäluulojensa käsittelyä muuttuneessa tilanteessa ja toisaalta heidän valta-asemansa näkyväksi tekemistä. Rajanvetojen kärjistymisen välttäminen on yhtäältä edellyttänyt joidenkin maahanmuuttajataustaisten nuorten suhteellisesti heikoman aseman selittämistä ja toisaalta sitä, että myös valta-asemaan tottuneille nuorille on taattu suoja loukkauksia vastaan ja tunne kyvystä vaikuttaa ryhmän toimintaan jatkosakin (vrt. Nayak 2003, 161–165).

Nuorisotyön kentät rajanvetoja purkavina kohtaamispaikkoina

Nuorisotyön keskeisiä tehtäviä on nuorten informaalin oppimisen tukeminen heterogeenisissä vertaisryhmissä (esim. Pohjola 2009, 34). Ideaalikuvasa maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten väliset kohtaamiset johtavat ennakkoluulojen vähentymiseen, uusiin ystävyyksiin ja molemminpuoliseen oppimiseen. Aikaisemmissa kysely- ja haas-

tattelututkimuksissa havaittujen nuorisotyön-tekijöiden universalististen ja partikularististen diskurssien ei voi nähdä tukevan ideaalitason kohtaamisalustojen kehittymistä.

Maahanmuuttajataustaisista ja kantaväestön nuorista koostuvien ryhmien havainnointi kuitenkin osoittaa, että nuorisotyön arkinen ryhmätoiminta ja nuorisotyön käytännöt voivat muotoutua myös etnis-kulttuurisia rajanvetoja purkavan dialogisuuden kautta. Aineistossa on niukasti kieli- ja kulttuurierojen ylläpitämiä jähmeitä rajoja ja enemmän muutoksille alttiita rajanvetoja. Rajanvetojen merkitys vaihtelee ajassa ja paikassa. Ryhmät eivät siten rakennu ainoastaan ”kulttuurisen totalitarismin” varassa, jossa demokratia ja erot jäisivät taka-alalle (Touraine 1995, 311–312). Niiden on mahdollista muodostua ilman etnis-kulttuurista yhdenmukaisuuden vaatimusta ja synnyttää uudenlaisia toimintakulttuureita.

Aineistoon tukeutuen voi väittää, että riittävän heterogeenisissa ryhmissä syntyy tilaa monenlaisille äänille ja etnis-kulttuuristen rajanvetojen purkamiselle. Selkeä enemmistö tai kaksi isoa ryhmää tuottavat puolestaan yhdenmukaisuuden vaatimuksia tai kärjistyneitä vastakkainasetteluja. Ryhmien koostumuksen lisäksi on kyse nuorisotyön käytännöistä. Jatkuva keskustelu vuorovaikutusta raamittavista toimintaperiaatteista, niiden näkyväksi tekeminen sekä nuorten ryhmä- ja valtasuhteisiin vaikuttaminen ovat keskeisiä dialogisuutta edistäviä tekijöitä. Aineisto toisin sanoen osoittaa, että nuorisotyön keinoin voi vaikuttaa nuorten ryhmäsuhteisiin (vrt. Honkasalo & Souto & Suurpää 2007, 51). Dialogisuus ja rajanvetojen purkautuminen eivät tarkoita radikaalia nuorisotyön mullistamista, mutta nuorille pienetkin asiat saattavat olla suuria. Ryhmätoiminta, jossa eroja ja eriarvoisuuksia on mahdollista tuoda esille, avaa mahdollisuuksia uusille kaveruuksille, oppimisprosesseille ja voi rohkaista uuden-

laiseen itseilmaisuu.

Lopulta empiiriset havaintoni voi asettaa keskusteluun ryhmäprosesseja käsittelevien sosiaalipsykologisten tutkimusten kanssa. Näiden tutkimusten mukaan dualististen vastakkainasettelujen (tässä maahanmuuttajat ja kantaväestö) purkaminen moninaisten erojen (rinnalle esimerkiksi ikä ja sukupuoli) kautta vähentävät ryhmien ulossulkevuutta. Toisekseen pienetkin ryhmän sisäiset erimielisyyden ilmaisut edesauttavat kaikkien ryhmän jäsenten subjektiivisten näkemysten esille tuomista. (ks. Brown 2000, 128–129, 346.) Tässä mielessä on ongelmallista, että etenkin kunnallisen nuorisotalotyön kohteiksi ovat vakiintuneet yläkouluikäisten nuorten (poikien) vertaisryhmät. Työn kohteeksi otetaan usein se ryhmä, joka kulloinkin sattuu hakeutumaan talolle. Ilmeinen vaara on, että jo valmiiksi valikoituneesta ja usein varsin homogeenisesta joukosta muovautuu entistä tiiviimpi ja ulossulkevampi. Joukon ulkopuolelle jää kuitenkin valtaosa lähialueiden nuorista eroineen ja erimielisyyksineen. (Kii-lakoski 2011, 185–186.) Ryhmälähtöinen työ voi siten pahimmillaan rakentaa ahtaita osallisuuden ehtoja ja nurkkakuntaisia vapaa-ajan tiloja kaikkien ”tulokkaiden” näkökulmasta.

Viitteet

- 1 Maahanmuuttajataustainen viittaa nuoreen, joka on itse, tai jonka vanhemmista ainakin toinen on muuttanut ulkomailta Suomeen. Käytännössä valtaosa aineiston maahanmuuttajataustaisista nuorista on itse maahan muuttaneita. Monet heistä ovat tulleet Suomeen pakolaisena tai turvapaikanhakijana. Nuoret ovat siten lähtöisin maailman kriisialueilta, kuten joistakin Afrikan maista (esim. Somalia), Lähi-idän alueelta ja Afganistanista.
- 2 Poliittikan teorioiden termin dialogisuus on lähellä republikanismia, jonka perinteessä korostetaan oikeutta ja velvollisuutta osallistua julkiseen keskusteluun kansalaisyhteiskunnan kentillä. Ryhmän identiteetti johdetaan poliittisista pro-

- seduureista, ei oletetusta etnis-kulttuurisesta perimästä.
- 3 Kaikki haastattelut ovat olleet puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Haastattelujen kesto on vaihdellut puolesta tunnista kahteen tuntiin. Haastatteluista ryhmähaastatteluja on 14 ja yksilöhaastatteluja kahdeksan.
 - 4 Huomattava osa aineistosta (varsinkin nuorisotyöntekijöiden haastatteluista) on kerätty Kaupunkimaisen nuorisotyön kehittämisverkoston (Kanuuna) monikulttuurisen nuorisotyön kehittämishankeessa (2009–2011). Nuorisotyön kehittäminen monikulttuurisesta näkökulmasta paikantuu lähes poikkeuksetta kentille, joilla on maahanmuuttajataustaisia nuoria. Toisekseen vapaaehtoinen kehittämistoimintaan osallistuminen kuvastaa toimijoiden intressejä. Valtaosalla aineiston nuorisotyöntekijöistä on jokin muutokseen tähtäävä tavoite, usein juuri kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten nuorten välisen vuoropuhelun vahvistaminen.
 - 5 Aineistokatkelmissa esiintyvät nimet ovat pseudonyymejä.
 - 6 Nuorisotalojen havainnointi toistaa paikoitellen nuorisotyöntekijöiden haastattelututkimuksen (Honkasalo & Souto & Suurpää 2007) tuloksia universalistisesta ”avointen ovien politiikasta”. Talojen ovet avataan ja pyritään kohtelemaan kaikkia paikalle löytäneitä nuoria samalla tavalla.
 - 7 Yhdenmukaisuusvaatimus, tai suomalaisesta nuorisotutkimuksesta tuttu ”tavallisuuden” vaatimus länsisuomalaisen nuorisotyöntekijän sanoin: ”Ei saa näyttää erilaiselta. Pitää olla joko verkkarit tai farkut ja joku peruspaita ja sit sinne [nuorisotalolle] sekottuu.”
 - 8 Nuorisotalot ovat ensisijassa toiminnallisia tiloja (esim. biljardi, videopelit ja liikuntatilat).
 - 9 Tutkimuksissa on osoitettu, että ihmiset ovat taipuvaisia valitsemaan itsensä kanssa samankaltaisia ystäviä (esim. Verbrugge 1977) ja että heillä on rajallinen tarve ystävien määrän suhteen (esim. van der Poel 1993). Siten voi olettaa, että mikäli samaa ryhmäkategoriaa edustavia kontakteja on riittävästi ”tarjolla”, ei rajanvetojen ylittelylle muodostu suurta tarvetta (Moody 2001, 681). Tämän lisäksi yhden joukon hallitsemassa tilassa ”tulokkaiden” asema on helposti kyseenalaistettavissa. Aineistossani tämä tapahtuu joko vetäytymällä kokonaan vuorovaikutuksesta tai yksinkertaisesti kysymällä ”mitä sä täällä teet?”. Tällä tavoin ”ulkopuoliset” nuoret voidaan tietoisesti tai tiedostamatta savustaa ulos (vrt. Gretschel 2011). Heterogeenisissä ryhmissä vastaanlaista paikan omistajuutta ei synny yhtä helposti.
 - 10 Näin pitkällä aikajänteellä nuorisotalon kävijöiden vaihtuvuus epäilemättä vaikuttaa talon ilmapiiriin, mikä voi helpottaa keskustelemaan kulttuuriin luomista.
 - 11 Yhdenvertaiset kohtaamiset ovat myös kontaktihypoteesin kenties keskeisin ehto (Alport 1954). Tutkimuksissa on osoitettu, että yhdenvertaiset ryhmärajoja ylittävät kontaktit vähentävät ennakkoluuloja ja lisäävät todennäköisyyttä uusien kontaktien syntymiselle tehokkaammin verrattuna tilanteeseen, jossa vähemmistön edustaja on enemmistön edustajaa heikommassa asemassa (esim. Emerson & Kimbro & Yancey 2002).

Lähteet

- Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti & Peltola, Marja & Tolonen, Tarja (2011) Ystävytydet. Teoksessa Tarja Tolonen & Mirja Määttä (toim.) *Annettu, otettu ja itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 112, 29–55.
- Alport, Gordon (1954) *The Nature of Prejudice*. Reading: Addison-Wesley.
- Anis, Merja (2006) Lastensuojelun ammattilaisten tulkintoja maahanmuuttajasosiaalisuudesta. *Janus* 14(2), 109–126.
- Barth, Fredrik (1969) Introduction. Teoksessa Fredrik Barth (toim.) *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Bergen: Universitetsforlaget, 9–38.
- Brown, Rupert (2000) *Group Processes. Dynamics within and between Groups*. Oxford: Blackwell.
- Brubaker, Rogers (2004) *Ethnicity without Groups*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Emerson, Michael & Kimbro, Rachel & Yancey, George (2002) Contact Theory Extended: The Effects of Prior Racial Contact on Current Social Ties. *Social Science Quarterly* 83 (3), 745–761.
- Feld, Scott & Carter, William (1998) When Desegregation Reduces Interracial Contact: A Class Size Paradox for Weak Ties. *American Journal of Sociology* 103 (5), 1165–1186.
- Goodwin, Marjorie (2008) The Embodiment of Friendship, Power and Marginalization in a Multi-Ethnic, Multi-Class Preadolescent U.S. girls' peer group. *Girlhood Studies* 1 (2), 72–94.
- Gretschel, Anu (2011) *Nuorisotalo mahdollistavana lähiyhteisönä. Nuorten näkökulma*. Helsinki: Nuorisosiainkeskus.
- Hannerz, Ulf (2003) Being there... and there... and there! Reflections of Multi-Site Ethnography. *Ethnography* 4 (2), 201–216.

- Harinen, Päivi (2005) *Mitähän tekis? Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaisyhteiskuntaan osallistuminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Harinen, Päivi & Honkasalo, Veronika & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (toim. 2009) *Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 91.
- Herranen, Jatta & Kivijärvi, Antti (2009) Monikulttuurinen yhteisöllisyys: Yhteyden ehdot ja tilat. Teoksessa Karin Filander & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistus-seura, 159–187.
- Honkasalo, Veronika (2007) *Monikulttuurinen nuorisotyö helsinkiläisillä nuorisotaloilla*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Honkasalo, Veronika (2011) *Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 109.
- Honkasalo, Veronika & Harinen, Päivi & Anttila, Reetta (2007) *Yhdessä vai yksin erilaisina? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 15.
- Honkasalo, Veronika & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (2007) *Mikä tekee nuorisotyöstä monikulttuurisen? Kokemuksia, käytäntöjä ja haasteita 10 suurimmassa kunnassa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 16.
- Honkasalo, Veronika & Kivijärvi, Antti (2011) Kehittämistyötä monikulttuurisesta näkökulmasta – välähdyksiä nuorisotyön arjesta. Teoksessa Veronika Honkasalo & Tomi Kiilakoski & Antti Kivijärvi: *Tutkijat ja nuorisotyö liikkeellä. Tarkastelussa kaupunkimaisen nuorisotyön kehittämishankkeet*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 114, 49–152.
- Huttunen, Laura (2006) Bosnialainen diaspora ja transnationaali eletty tila. Teoksessa Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 55–82.
- Janmaat, Jan (2012) The Effect of Classroom Diversity in Tolerance and Participation in England, Sweden and Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38 (1), 21–39.
- Junttila-Vitikka, Pirjo & Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (2012) Kunnallisen nuorisotyön osallisuusympäristöt. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (toim.) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 118, 187–198.
- Kankkunen, Paula & Harinen, Päivi & Nivala, Elina & Tapio, Mari (2010) *Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokemaa syrjintää Suomessa*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Keskinen, Suvi (2012) Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalien kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa Suvi Keskinen & Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 291–320.
- Kiilakoski, Tomi (2011) Talotyön ja alueellisen nuorisotyön kehittäminen. Teoksessa Veronika Honkasalo & Tomi Kiilakoski & Antti Kivijärvi: *Tutkijat ja nuorisotyö liikkeellä. Tarkastelussa kaupunkimaisen nuorisotyön kehittämishankkeet*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 114, 49–152.
- Kivijärvi, Antti (2010) Local Youth Xork as Subpolitics of Multiculturalism: Professional Educators Constructing New Rationales in Eastern Finland? *Studies in Ethnicity and Nationalism* 10 (2), 204–220.
- Kivijärvi, Antti & Harinen, Päivi (2008) *”Tärkeäähän se olisi, mutta...” Nuorisotoimen johdon näkemyksiä monikulttuurisesta nuorisotyöstä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 21.
- Komonen, Katja & Suurpää, Leena & Söderlund, Markus (2012) Johdanto. Kehittämisen arvo ja itseisarvo. Teoksessa Katja Komonen & Leena Suurpää & Markus Söderlund (toim.) *Kehittyvä nuorisotyö*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 128, 7–20.
- Kurki, Tuuli (2008) Sukupuolitettuja ja rodullistettuja koulutusreittejä. Maahanmuuttajataustaiset tytöt siirtymässä toisen asteen koulutuksiin. *Nuorisotutkimus* 26(4), 26–51.
- Moody, James (2001) Race, School Integration, and Friendship Segregation in America. *American Journal of Sociology* 107 (3), 679–716.
- Mäkelä, Klaus (1996) Itsen esittäminen Suomessa. Teoksessa Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.) *Olkaamme siis suomalaisia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 226–231.
- Nayak, Anoop (2003) *Race, Place and Globalization. Youth Cultures in a Changing World*. Oxford: Berg.
- Nieminen, Juha (2000) Nuorisotyön professionalisaatio Suomessa. *Nuorisotutkimus* 18 (3), 32–49.
- Parekh, Bikhu (2000) *Rethinking Multiculturalism. Cultural Diversity and Political Theory*. Hampshire: Palgrave.

- Peltola, Marja (2010) Intercultural Opening in Municipal Youth Work in Finland. Teoksessa Annelies Wiesner (toim.) *Moving Societies towards Integration*. Eutin: European Commission, 21–36.
- Perho, Sini (2010) *Rasistisuus nuorten yhteisöissä. Tutkimus vuosituuhannen vaihteen Joensuusta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 103.
- Pohjola, Anneli (2009) Nuorisotyön ja sosiaalityön rajapinnoilla. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokannas (toim.) *Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 96, 21–40.
- Pyykkönen, Miikka (2007) *Monikulttuurisuus suomalaisten nuorisjärjestöjen toiminnassa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 10.
- Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (2009) Yhteisiä teemoja etsimässä. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokannas (toim.) *Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 96, 5–18.
- Rastas, Anna (2007) *Rasismi lasten ja nuorten arjessa: transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampere: University Press.
- Soanjärvi, Katariina (2011) *Mitä on ammatillinen nuorisotyö? Nuorisotyön villiä kenttää kesyttämässä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Souto, Anne-Mari (2011) *Arkipäivän rasismi koulussa: Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten suhteista Joensuussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 110.
- Touraine, Alain (1995) *Critique of Modernity*. Oxford: Blackwell.
- van der Poel, Mart (1993) *Personal Networks*. Netherlands: Swets & B. V. Zeitlinger.
- Verbrugge, Lois (1977) The Structure of Adult Friendship Choices. *Social Forces* 56 (2), 576–597.
- Vestel, Vestel (2004) *Community of Differences – Hybridization, Poplar Culture and the Meaning of Social Relations among Multicultural Youngsters in 'Rudenga,' East Side of Oslo*. Oslo: NOVA.